

A. S. PUŞKİN'İN “YEVGENİ ONEGİN” ADLI ESERİNDE BİÇİMSEL ÖZELLİKLER*

Duygu İKİSİVRİ¹

ÖZ

Rus edebiyatının kurucusu olarak kabul edilen Aleksandr Sergeyeviç Puşkin (1799-1837) toplumuna duyarlı bir yazar olmuştur. Rus diline, kültürüne ve yaşadığı dönemin toplumsal yaşamına duyduğu yoğun ilgiyi yaratıcılığına da yansıtmıştır. Bunun bir çıktısı olarak söz konusu dönemin Rus gençlerinin yaşamını yansıtan bir eser yazmayı tasarlamıştır. Birkaç denemeden sonra yaratıcılığına yenilikler katarak “en iyi eserim” şeklinde nitelediği *Yevgeni Onegin* adlı şiir biçiminde romanını yazmıştır. Bu çalışmada *Yevgeni Onegin* adlı eser Rus edebiyatına kazandırdığı yeni özellikler çerçevesinde ele alınmıştır. Eserin oluşum süreci, biçimsel özellikleri üzerinden kendinden önceki Rus şiirinden farklılıkları ortaya koyulmuştur. Eserle birlikte yaratılan Onegin kıtasının nasıl oluşturulduğu, yapısı, içeriğe sağladığı katkı ayrıntılı bir şekilde irdelenmeye çalışılmıştır. Bu süreçte eser incelemesi sırasında örnekler Rusça ve Türkçe'nin yapısal farklılıkları göz önünde bulundurularak hem Rusça hem de Türkçe olarak verilmiştir. Son olarak, *Yevgeni Onegin*'le birlikte icat edilmiş olan Onegin kıtasının kullanımının Rus şiirinde yaygınlaştığı birkaç örnek üzerinden açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Puşkin, Yevgeni Onegin, Şiir-Roman, Onegin Kıtası, Serbest Roman

İkisivri, Duygu. "A. S. Puşkin'in “Yevgeni Onegin” Adlı Eserinde Biçimsel Özellikler". *idil* 6.38 (2017): 2639-2656.

İkisivri, D. (2017). A. S. Puşkin'in “Yevgeni Onegin” Adlı Eserinde Biçimsel Özellikler. *idil*, 6 (38), s.2639-2656.

* Bu makale, Duygu İkisivri'nin “A. S. Puşkin'in “Yevgeni Onegin” Adlı Şiir Romanında Birey ve Toplum” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

¹ Araştırma Görevlisi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı, ikisivriduygu(at)gmail.com

FORMAL CHARACTERISTICS IN A. S. PUSHKIN'S "EUGENE ONEGIN"

ABSTRACT

Aleksandr Sergeyevich Pushkin (1799-1837), who was regarded as the founder of Russian literature, became a writer sensitive to society. He also reflected on his intense interest in Russian language, culture, and the social life of his time. As an output of this, he intended to write a work reflecting the life of the Russian youth. After a few attempts, he wrote his poetic novel, *Eugene Onegin*, which he described as "my best work" by adding innovations to his creativity. In this study, the features of *Eugene Onegin* brought to Russian literature were revealed. Through the process of formation of the poetic novel and formal characteristics were revealed differences from the previous Russian poetry. It has been attempted to examine in detail how the Onegin Stanza created in the work was created, its structure, and its contribution to the content. During this process, examples were given both in Russian and in Turkish, taking into consideration the structural differences between Russian and Turkish. Finally, *Eugene Onegin* is explained through several examples of the use of the Onegin Stanza invented together in Russian poetry.

Keywords: Pushkin, Eugene Onegin, Poetic Novel, Onegin Stanza, Free Novel.

Giriş

Yevgeni Onegin, her biri on dört dizeden, Roma rakamları ile numaralandırılan yaklaşık olarak 366 kıtadan, toplamında 5280'in üzerinde dizeden oluşan, esasen sekizinci bölümüyle tamamlanmış olan şiir biçiminde bir romandır. Eserde on dört dize düzeninin dışında “Tatyana'nın Onegin'e Mektubu” (Pismo Tatyana k Oneginu, yetmiş dokuz dize), “Genç Kızların Türküsü” (Pesnya devuşek, on sekiz dize) ve “Onegin'in Tatyana'ya Mektubu” (Pismo Onegina k Tatyane, altmış dize) bulunur. Puşkin'in çalışmalarında daha sonrasında ortaya çıkarılan “Onegin'in Yolculuğundan Parçalar” ve “Onuncu Bölüm” başlıklarıyla yayımlanan eksik bölümler, eserin sekiz bölümlük halinin devamı niteliğini taşır (Behramoğlu, 2013: 193).

Puşkin, 9-28 Mayıs 1823 tarihlerinde üzerinde çalışmaya başladığı *Yevgeni Onegin*'i 5 Ekim 1831 tarihinde son çalışması olan “Onegin'in Tatyana'ya Mektubu” kısmını da ekleyerek tamamlar (Lotman, 1995: 480). Şair, eser üzerinde yaklaşık olarak sekiz buçuk yıl çalışmış olur. Yaşamı ve yaratıcılığındaki bu uzun süreçteki deneyim ve değişimlerin eserine yansımaları kaçınılmazdır.

Eserin konusu 1820'li yılların başında yaşayan Rus soylularının yaşamını temel alır. Dönemin Rusya'sındaki yaşantının çeşitli yanları canlandırılır. Bu yapılırken yalnızca soyluların yaşamı değil; aynı zamanda onların etrafında süregelen başta köylüler olmak üzere diğer sınıfların yaşamı da gösterilir. Rus yaşam tarzı, soyluların kültürel anlayışı ve Rusya doğasına geniş bir biçimde yer verilir (Matyuşenko vd., 2007: 74). Bundan dolayı 19. yüzyıl edebiyat eleştirmeni ve Rus düşünürü Vissarion Belinski'nin (1811-1848) deyişiyle *Yevgeni Onegin*, “Rus yaşamının ansiklopedisi ve son derece ulusal bir eser” (Belinski, 1948b: 566) olarak nitelendirilir.

Eserde Rus yaşamının panoramasının verilmesi, aşk üzerine kurulu ilişkiler aracılığıyla gerçekleşir. İçerikteki olaylar örgüsü, okura oldukça tanıdık gelen bir gidişatta ilerler. Köy tenhaliğinde yetişmiş, hayalperest bir genç kız olan Tatyana, Peterburg'taki sosyete yaşamından bıkip köye gelen başkent soylusu Onegin'e aşık olur. Onegin'e aşkıyı ilan ettiği bir mektup yazar. Onegin ise bu mektuba yanıt olarak kıza onu sevemediğini ve kendisinin evlilik hayatının üstün mutluluğu için yaratılmış biri olmadığını söyler. Daha sonra hiç yoktan bir sebep, Tatyana'nın kız kardeşinin nişanlısı Lenski ile Onegin'in düelloya tutuşmasına yol açar ve Onegin, Lenski'yi öldürür. Lenski'nin ölümü uzun bir süre için Tatyana'yla Onegin'i ayırır. Tatyana için kimle evleneceği artık önemsizdir. Onegin, Tatyana'ya Peterburg'taki balolardan birinde rastlar ve Tatyana'yı zar zor tanır. Köyde yaşayan sade, küçük bir kız çocuğu

olarak geride bıraktığı Tatyana ile artık bir Peterburg hanımı olan Tatyana arasında çok az bir benzerlik kaldığını görür. Ayrıca Tatyana artık bir generalle evlidir. Onegin, Peterburg yaşamında değişen bu Tatyana'ya aşkı ilan ettiği bir mektup yazar. Tatyana, erdemli bir gururla, Onegin'i sevse bile ona ait olmadığı yanıtını verir ve generalle olan evliliğine sadık kalacağını söyleyip Onegin'in yanından ayrılır. (Belinski, 1948a: 507-508)

Şiir biçiminde yazılan roman *Yevgeni Onegin*, Avrupa kültürü geleneğine ait 17.-18. yüzyıl Fransız psikolojik düzyazısından romantik poemaya kadar ve Laurence Sterne'in (1713-1768) yaratıcılığında George Byron'un (1788-1824) *Don Juan* adlı eserine kadar edebiyatla birlikte gerçekleştirilen denemelere dayanır. Ancak *Yevgeni Onegin*, dünya edebiyatında ilk adımı atmak adına Rus edebiyatında köklü bir değişikliğin timsali olma ününe erişir (Lotman, 1995: 194).

Puşkin, *Yevgeni Onegin* üzerinde çalışmaya başladıktan sonra şair Pyotr Andreyeviç Vyazemski'ye (1792-1878) yazdığı mektubunda eserine dair düşüncelerini şu şekilde dile getirir: "Şimdilerde roman değil, şiir-roman yazıyorum – seyvani bir fark var. Don Juan'ın türünde." (Puşkin, 1962: 77)

Kuleşov, Puşkin'in *Yevgeni Onegin*'de şiir-roman biçimini seçmesinin nedenini şairin yaşadığı döneme uyarak aynı zamanda ifade alanını genişletme amacına bağlar. Puşkin'in eserini yazmayı düşündüğü dönemde Rus edebiyatında dram da dahil her şey şiir biçiminde yazılır. Düz yazı türleri henüz Rus edebiyatında yaygın değildir. Bunun yanı sıra Puşkin'in çocukluğundan beri kazandığı yaratıcılık deneyimi yoğun bir şekilde şiir biçiminde eserlerle geçer. Bundan dolayı Puşkin, eserinde şiirsel deneyimini, Rus toplumunun panoramasını verirken kullanır (Kuleşov, 2000: 162).

Şiir-roman *Yevgeni Onegin*'de Puşkin tarafından geliştirilen anlatım biçimi öncelikle ilk Rus poeması *Ruslan ve Lyudmila*'da görülür. Bu anlatım biçiminde sıklıkla konudan lirik uzaklaşmalar, "fantastik ve günlük olanın karışımı" gibi kullanımlar söz konusudur (Kuleşov, 2000: 65). *Yevgeni Onegin*'deki söz konusu kullanımlarla içeriğin gerçekçi yaşam tablosu desteklenmiş olur.

Yevgeni Onegin'in şiir dili aynı zamanda gündelik ve olağandışı bir üsluba sahiptir. Puşkin, eserinde geleneksel üslup özelliğini bırakarak ilke olarak yeni estetik anlayışını yaratan "sanatsal keyfiliğe" göre kullandığı malzeme olan "yüksek" ve "düşük" sözcüklere eşit oranda yer verir. Herhangi bir sözcüğün seçim özgürlüğünü kendinde saklı tutarak dilin çeşitliliğiyle okurun zevk almasına, yüksek sözcüğe yükseklik basit sözcüğe ise halk diline aitlik değerlendirmesine ortam yaratır.

Böylelikle şair, eserdeki dil ve sözcük kullanımına yönelik izlediği bu yol ile üslubun genel işleyişinin alanındaki daralma, anlamsal doyma alanını genişletir (Lotman, 1995: 195).

Şairin eserin sekizinci bölümünde kullandığı “serbest roman” (svobodny roman) (Puşkin, 1964: 229) ifadesi üslubunu genel olarak tanımlar. Bu üslup, doğal akışında, birbirinin içinde karışmış bir şekilde çabuk değişebilen, okurla yazarın kolayca bir yönden başka yöne geçiş yapan sohbeti havasına dayandırılır. Şair, kendi kahramanı gibi “her şeye az buçuk değinme” peşinde olmuştur. Buradan hareketle belirgin sanatsal işlevin konulara renklilik ve çeşitlilik katmak ve onları zorlamaksızın, maksatlı olarak savsak tarzda geliştirmek olduğuna varılır. İşte bu nedenle *Yevgeni Onegin*’e en iyi eleştirel formülü Puşkin eserinde kendisi verir:

Kabul et bu dermesini alaca bölümlerin,
Yarı güldürücü, yarı hüznünlü (Puşkin, 2004: 13)

Puşkin, “serbest roman” kompozisyonunun temelinde yalnızca kahramanlarıyla değil aynı zamanda okurlarıyla da bağ kuran bir yazar figürü yaratır. Roman, yazarın okurla sohbet etmesi biçiminde yazılır. Bu yöntem, okuru tüm olayların doğrudan katılımcısı yaparak adeta onun gözleri önünde yazıldığı izlenimi oluşturur. (Sarıçeva, 2016: 6).

Eserde kullanılan yeni sanatsal özelliklerden biri “başkasının sözüyle” (çujoe slovo) yöntemidir. Bu yöntem, anlatıcının farklı karakterlerden meydana getirdiği oluşum, üslubun derin ironisidir. Yazar kahramanların davranışlarına müdahale etmeksizin onları öylece anlatır; ancak kahramanlara dair düşüncelerini de kendilerine yükleyerek değil başkasının ağzından yorum yaparak okura duyurur (Lotman, 1995: 201).

1830’lu yıllarda Puşkin’in en çok başvurduğu “başkasının sözü” sanatsal yöntemi başka kişinin anlattığı hikaye, anlatım tarzı ve yazarınkiyle aynı olmayan düşüncelerin imgesi, yazar dilinin şiirinde çözülmüş olsa bile yazara didaktizmden kurtulma olanağı verir. Bu yöntemin getirisine dair Anton Pavloviç Çehov (1860-1904), Aleksey Sergeyeviç Suvorin’e (1834-1912) şöyle bir açıklama yapar:

Siz iki anlayışı karıştırıyorsunuz: sorunu çözmeyi ve sorunu doğru düzgün ortaya koymayı. Yalnızca ikincisi bir sanatçı için mutlaktır. Anna Karenina’da ve Onegin’de hiçbir sorun çözülmemiştir; ancak (...) tüm sorunlar onlarda doğru bir şekilde ortaya konmuştur. (Lotman, 1995: 205)

Yevgeni Onegin'de herhangi bir sorunun çözümüne odaklanılması yerine var olan sorun ve olayların ortaya konduğu görülür. Şairin kullandığı "başkasının sözü" sanatsal yöntemi de bu yaklaşımına olanak sağlayan bir araç işlevindedir.

Yevgeni Onegin'in yapısında özgün bir şekilde inşa edilen ve ona içeriği bakımından da tamamlanmasına olanak sağlayan özelliği, Onegin kıtasıyla yazılmış olmasıdır. Onegin kıtası, eserde kullanımıyla birlikte kendisinden sonraki Rus şiirinde kıtasal olarak değişime yol açan yeni ve ulusal bir yapıdır.

Rus şiiri, her halkın edebiyatında olduğu gibi, sözlü olarak yaratılan eserlerle başlar. Sözlü yaratıcılıktan doğan eserler ise ancak 18. yüzyılın ikinci yarısında yazıya taşınır.

Yazılı olarak eser veren Rus şairleri, 18. yüzyıla kadar Polonya ve Fransa şiirinden gördükleri "syllabique" ölçüyü (hece ölçüsü) kullanarak şiir yazarlar. 18. yüzyıla gelindiğinde Vasili Krilloviç Trediakovski (1703-1769) ve Mihail Vasilyeviç Lomonosov (1711-1765), Rus şiirine özgü bir ölçü olarak "syllabotanique"i yaratırlar. (Behramoğlu, 2008: 13-14). Rus şiirbilimci Vladislav Evgenyeviç Holşevnikov, daha sonra ulusal ve çağdaş Rus şiirinin temeli olacak bu ölçüyü şu şekilde tanımlar:

Rus şiirinin ritminin temeli, hak bakımından eşit olmayan vurgulu ve vurgusuz hecelerin az çok düzenlenmiş bir sıralamasıdır ve burada hakim olan önem vurgulu hecenindir. Bu, Rus şiirinin genel türsel belirtisidir; böyle bir şiir, "tonique" (toniçeskiy stih) sözcüğüyle nitelenir. Tonic şiir, bir dizi çeşitli sessel türlere sahiptir. Belirli ilkelere sıkı sıkıya en bağlı olan biçimi, vurgulu ve vurgusuz hecelerin çok daha net bir biçimde düzenle sıralandıkları, "syllabo-tonique" şiir (syllabo-toniçeskiy stih) adım alır. (Holşevnikov, 2004: 29-30)

Onegin kıtasına kadar, "syllabotanique" gibi başka bir ölçüye sahip olan Rus şiiri, Onegin kıtasıyla birlikte kendine özgü yeni bir ölçü kazanmış olur.

Puşkin tarafından *Yevgeni Onegin* adlı eserine özgü bir şiir biçimi olarak yaratılan Onegin kıtası, şairin adından etkileşimle "Puşkin kıtası" şeklinde de adlandırılır. Bu kıta, yüz on sekiz hece içeren on dört dizeden oluşur. Kıtanın heceleri, düzenli bir biçimde dişil ve eril uyak değişimiyle birlikte dört duraklı "yamb" ile yazılır.

Kıtada kullanılan yamb, "vurgusu ve durağı ikinci hece üzerinde olan" (Gültek, 2004: 1955) bir şiir ölçü biçimidir. "Bu, eski Yunan'daki iambos vezin kalıbının Rusçaya uyarlanmıştıdır." (Yaran, 2004: 11) Yamb ölçü biçiminde ilk hece, vurgusu bulunmadığı için kısa okunurken ikinci hece, vurgusu bulunduğu için uzun

okunur. Okunuşundan dolayı yamb ile yazılan kıtada ritimli, müzikal bir ahenk ortaya çıkar. Yamb'ın vurgusuz-kısa okunan ve vurgulu-uzun okunan hece düzenini göstermek adına “U—” şeklinde bir işaretleme kullanılır. Eserin “Мой дядя самых чётных правил” şeklinde geçen birinci bölümündeki ilk dizinin yamb'ları vurgulara göre “U—|U—|U—|U—U” olarak işaretlenir. Bununla birlikte eserdeki hece ölçü biçiminin düzenli bir şekilde devam edişinin bozulduğu yerler de olur. (Holşevnikov, 2004: 30).

Kıtanın uyak düzeni, “ababeecciddiff” şeklindedir. Puşkin bu uyak düzenini, *Yevgeni Onegin* üzerindeki çalışmasına üç yıl kala 1820 yılında tamamlanan dört duraklı şiirle yazdığı poeması *Ruslan ve Lyudmila*'nın uyak düzeninde serbest şema ile birlikte denemiştir. (Nabokov, 1998: 38-39).

Şair, *Yevgeni Onegin*'deki kıtalarda bu uyak düzenini bütün halini bozmadan istikrarlı bir şekilde kullanır. Eseri Rusçadan Türkçeye kazandıran çevirmenlerden biri olan Azer Yaran, şiir çevirisinde hece ölçüsünün ikinci bir dile aktarılmasının olanaksızlığına rağmen, kıtadaki uyak düzenine sadık kalmaya çalışmıştır. Bu çevirisinden yola çıkarak birinci bölümün VI. kıtasındaki uyak düzeninin istikrarlılığı Türkçe çevirisinde de şu şekilde yer alır:

- (a) Latincenin modası geçti bugün;
- (b) Bu yüzden, size gerçeği söyleyecek olursak,
- (a) O, kitap üstü yazılarını okumak için,
- (b) Juvenalis üzerine biraz konuşmak,
- (e) Mektubun vale ile tamamlamak için sonunu
- (e) Yeterli derecede Latince biliyordu,
- (c) Ayrıca, hatasız değilse de gerçi,
- (c) Aeneis'ten iki şiir ezberindeydi.
- (i) Taşınıyordu hiçbir istek
- (d) Yeryüzünün yaşam tarihinin
- (d) Zamanbilgisel tozunda eşelenmek için;
- (i) Ama Romül'den ta günümüze dek
- (f) Geniş zamanların fıkralarını özenle
- (f) Canlı tutuyordu belleğinde. (Puşkin, 2004: 20)

Eserdeki söz konusu uyak düzeni ve eşit dize sayısı yalnızca “Tatyana'nın Onegin'e Mektubu” (yetmiş dokuz dize), “Genç Kızların Türküsü” (on sekiz dize) ve “Onegin'in Tatyana'ya Mektubu” (altmış dize) başlıklı şiirlerde görülmez.

Onegin kıtasının oluşumunu hazırlayan kaynaklar, Rus şiirine zengin ve neredeyse hiç işlenmemiş bir alan sunar. Burada, Puşkin'in edebi başarıları aracılığıyla anlaşılan büyük ustalığı, uygulanmış olan yöntemlerin geniş çeşitliliğiyle birleşir. Şair, Onegin kıtası için bir dizi Antik Dönem, Ortaçağ ve Çağdaş Avrupa

şiiirlerinin kıta formlarını dener; onların biçimlerini sıkça değiştirir, birbirleriyle harmanlar ve şiiir döneminin kural gruplarını uyarlayarak yeni birleşimlere aktarır. Böylelikle farklı farklı kıta formlarını deneyip, okura vermek istediği içeriği karşılayan yeni kıta formunu bulmuş olur.

Onegin kıtasının genel dağarcığında "eleji beyti" (elegiçeskiy distih)¹, üç dizelik şiiir formu (tersina)², oktav³, stansa⁴, sone⁵, Aleksandr tarzı şiiir⁶ ve iki dizelik, üç dizelik, beş dizelik ve başka birçok kıtanın birleşimleri bulunur. Puşkin, bu birleşimler aracılığıyla anlatmak istediği toplumu ve onda yer alan tipleri çok yönlü olarak gerçekçi bir şekilde anlatmak için özgün bir kıta dizisi yaratır, bilinmeyen her türlü örneğin yeniden işlenip düzeltilmesi çalışması yapar (Grossman, 1924: 117).

Onegin kıtasında bulunan dört duraklı yamb ile yazılan Rus kıtasının kaynağı, Lomonosov'un odlarında bulunan kıtalardan ve Byron'un şiiir biçiminde yazılmış romanı olan *Don Juan*'dan gelir. Böylelikle Onegin kıtasının yerli ve batı geleneklerinin keşişme noktasında olduğu görülür. Bu noktada klasisizm, 18. yüzyıl gerçekçiliği, Byron poemalarının romantizmi gibi edebi geleneklerin yer aldığı bir kaynaktan biçimlenmesi söz konusudur (Zolotaryova vd., 2002: 50).

Onegin kıtası, Byron'un *Don Juan* eserindeki gibi numaralı kıta usulüyle sıralanır. Her kıta bir düşünce dizisi olarak bütünlük teşkil eder. Yani her kıta kendi içinde bir dünyaya sahip olup eserin gövdesine bağlanan bir dal görevi görür. Böylelikle kıtalar, farklı ve sıralı numaralandırma ile artarda dizilmiş olsa da eseri oluşturan bir toplamın parçası olma işlevindedir (Troyat, 1951: 388).

Onegin kıtasının kuruluşunun temelinde mutlak şekilde uyulan bir uyak ilkesi yer alır. Çapraz, düz, sarmal uyaklı dörtlüklerin ve sonunda kapanış beyitinin sıralaması kıtanın esas desenini oluşturur. Kıtadaki söz konusu uyak sıralamasını şu şekilde göstermek mümkündür:

Dört duraklı yamb.

Heceler 9 8 9 8 9 9 8 8 9 8 8 9 8 8

Uyaklar a b a b c c d d e t t e g g (Grossman, 1924: 120)

Kıtanın çapraz, düz, sarmal ve kapanış beyiti şeklindeki uyak sıralaması örnek olarak birinci bölümün XI. kıtasındaki dizelerde ayrılmış bir halde gösterilebilir:

(a) Как он умел казаться новым,

(b) Шутя невинность изумлять,

(a) Пугать отчаяньем готовым,

(b) Приятной лестью забавлять,

- (c) Ловить минуту умиления,
(c) Невинных лет предубеждения
(d) Умом и страстью побеждать,
(d) Невольной ласки ожидать,

(e) Молить и требовать признанья,
(t) Подслушать сердца первый звук,
(t) Преследовать любовь, и вдруг
(e) Добиться тайного свиданья...

(g) И после ей наедине
(g) Давать уроки в тишине! (Puşkin, 1964: 59)

Azer Yaran, bu kıtayı uyak sıralamasına özen göstererek şu şekilde Rusçaya çevirmiştir:

- (a) Nasıl da başarıyordu görünmeyi yeni olarak,
(b) Bir nükteyle safdilligi hayrette bırakmayı,
(* Korkuya düşürmeyi hazır bir umutsuzlukla,
(b) Sevimli bir pohpohlamayla gönül almayı,

(c) Yakalamayı özel duygululuk dakikalarını,
(c) Masum yaşların ön inançlarını
(d) Usuyla ve tutkusuyla yenmeyi,
(d) İçgüdüyle sevecenlik beklemeyi,

(e) Yalvarmayı ve istemeyi bir sevgi itirafını,
(t) Kulak vermeyi ilk sese bir yürekte gelen,
(t) Aşkın peşine düşmeyi ve birden
(e) Elde etmeyi gizli bir buluşmayı...

(g) Ve sonra başbaşa kalarak ona
(g) Dersler vermeyi bir tenhada! (Puşkin, 2004: 24)

Kıtanın başlarında çapraz uyak düzeniyle sıralanan dört dize (abab), sonra ikişer ikişer uyaklanmış dört dize (ccdd), daha sonra sarmal uyak düzeniyle dört dize (ette) ve genel bir uyakla bağlanmış son iki dizeden meydana gelir (gg). İlk dört dizede kıtada verilmek istenen düşünceye giriş yapılır. Daha sonraki ikişerli sırayla uyaklanmış dizelerde düşüncenin konusu açılır. Sonrasındaki sarmal uyak ile kurulu dörtlükte düşüncenin seyri yorumlanır. Burada, son dizelerin vurgulayıcı gücünü fitilleyecek olan ve coşkun atmosfer veren dizeler kurulur. Son iki dizede ise genelde özlü söz niteliği taşıyan cümleler aracılığıyla düşüncenin doruğu verilir (Kuleşov, 2000: 163).

Böylelikle dörtlüğün düzlük, çaprazlık, sarmallık olan tüm uyak ilkeleri uygulanır. Bu uyak çeşitliliği Onegin kıtasına esneklik, akıcılık ve canlılık özellikleri kazandırır. "Kıtanın kodu" olarak nitelendirilen kapanış beyiti, eski zamanlarda kullanılan nakaratın yerine geçerek aynı biçimde kıtasal kompozisyonu tamamlar ve uyumlu bir şekilde tümüyle kıtanın esas dokusuyla birleşerek kaynaşır (Grossman, 1924: 120).

Onegin kıtasının rahatlıkla ayırt edilirliliği ve hatırdı kalıcılığı Puşkin'in yalnızca ölçüye değil aynı zamanda durak sayısına da uymasından gelir. Puşkin, kıtayı kısaltma ya da uzatma bakımından hiçbir yerde dört duraklı yamb düzeninden sapmaz. Uyık çeşitliliği, ölçünün tekdüze gidisini tamamıyla engeller. Kıta, yaratılan düzeninden sapmadan kullanıldığı için, izometrik (eşhacimlilik) olma özelliği taşıır. Bu durum, kıtanın mükemmel bir uyum içerisinde olan bütünlüğüne ve ritmik tamlığına olanak sağlar (Grossman, 1924: 121).

On dört dizeden oluşan bütünüün sonunda yer alan "kıtanın kodu" yalnızca dönem şairlerinin doğal ve örnek olarak kabul ettiği tamamlama biçimi anlamı taşımaz, aynı zamanda bir biçimsel işlev de yerine getirir. Söz konusu biçimsel işlevi, keskin, vurucu, akıldı kalıcı bir noktı ile kıtayı sona erdirmesidir. Kıtanın kodu, şiirin kendinden önceki kısmını adeta sıvırtır ve onu vurgular. Vurgulama işlevi sayesinde Onegin kıtalarının sonlarında çok sayıda yarı felsefi özlü sözler niteliğinde serpilmiş olur. Bu özlü sözlerden birkaçı şu şekildedir:

Bağışlayalım genç yaşının taşmasına
Gençlik ateşini onun ve gençlik sayıklamasını. (Puşkin, 2004: 83)

Alışkanlık bize istenenden fazla verilir:
Alışkanlık mutluluğumuzun alır yerini. (Puşkin, 2004: 99)

Devindireni onurun, putumuz bizim!
Ve işte döndüğü o üzerinde dünyamızın! (Puşkin, 2004: 250)

Kutludur bir tasalar gününün doğuşu da,
Kutludur karanlığın inişı de! (Puşkin, 2004: 258)

Ama yüksek topluma özgü düşmanlık yabancıla
Korkuyor düzmece bir utançtan. (Puşkin, 2004: 265)

Birçok araştırmacı, Onegin kıtasının iki dörtlük (dört dizelik) ve iki üçlük (üç dizelik) ilkesine göre bölünme olanağına sahip olmasından dolayı kıtasal biçiminin "sone"nin kalıbına uyduğu düşüncesini ileri sürer. Bu kalıba göre Onegin kıtası, söz dizimsel (sentaktik) bakımdan, "sone"nin parçaları gibi 1.dörtlük (katren), 2.dörtlük

(katren), 1.üçlük (tertset⁷) ve 2.üçlük (tertset) olmak üzere dört parçaya bölünebilir (Grossman, 1924: 125). “Sone”nin kalıbına göre Onegin kıtasının bölünebilirliği eserin beşinci bölümündeki XIX. kıta üzerinde şu şekilde gösterilebilir:

1.dörtlük (katren):

Ve Tatyana ürküye düşüyor; ve tezce
Çabalamaya başlıyor koşmak için:
Değil hiç olası; daralma içre sabırsızca
Devinerek çırpınıyor bağırarak için; (Puşkin, 2004: 216)

2.dörtlük (katren):

Bağırıyor; kapıyı itti Yevgeni:
Ve bakışlarına o tamu hayaletlerinin
Belirdi genç kız; taşkın bir gülüş
Yayıldı çevreye yabancılca; gözleri tümünün, (Puşkin, 2004: 216)

1.üçlük (tertset):

Toynakları, eğri hortumcukları,
Kuyrukları ibikli, domuz dişleri,
Bıyıkları, kanlı dilleri, (Puşkin, 2004: 216)

2.üçlük (tertset):

Boynuzları ve kemikli parmakları,
Hepsi birden genç kıızı ediyor im,
Ve hepsi birden haykırıyor: benim, benim! (Puşkin, 2004: 216)

Onegin kıtasında, eserin beşinci bölümünün XIX. kıtasında görüldüğü gibi olaylar dizisinde alçalan kısım ritmik ve söz dizimsel olarak “abb+acc” uyak düzenindeki iki belirgin üçlük parçaya dağılıyor. Bundan dolayı kıtanın “4+4+3+3” ilkesine göre öne sürülen bölünme biçimi, genellikle kabul edilen “4+4+4+2” halinde bölünme biçimi gibi ritmik-söz dizimsel kompozisyonun olay dizisini de karşılar (Grossman, 1924: 127).

Onegin kıtasında dörtlük ve üçlüklerin konu sıralaması da “sone”nin yerleşim ilkesine göre bölünebilmektedir. “Sone”ye göre konular, kıtanın ilk dörtlüğünde - ana konu; ikinci dörtlüğünde ana konunun gelişimi ya da yeni bir akraba konu; sonrasındaki ilk üçlükte - hikayenin dönüm noktası ve ikinci üçlüğünde ise işgal eden yeni bir konu şeklinde gelişim gösterir. Ana konunun dönüm noktası hikayenin akışını bitiren son beyitte ya da son dizede çözülür (Grossman, 1924: 129). Eserde düello

öncesi Lenski'nin durumunu anlatan altıncı bölümün XX. kıtasındaki konu sıralaması şu şekilde geçer:

1.konu:

Evine geldiği zaman tabancaları çıkararak
Geçirdi gözden, sonra yerleştirdi
Yine bunları sandığa ve soyunmuş olarak
Bir mumun ışığında Schiller'i açtı; (Puşkin, 2004: 257)

2.konu:

Ama tek bir düşünce onu bürüyor;
Kederli yüreği içinde uyumuyor;
Betimsiz bir güzelliğe donanmışlığıyla
Olga'yı görüyor hep karşısında. (Puşkin, 2004: 257)

3.konu:

Vladimir sonunda kitabı kapatıyor,
Alıyor kalemini; şiirleri onun
Bir yığın aşk saçmalamasıyla dolu (Puşkin, 2004: 257)

Kıtanın Kodu:

Şıkırdıyor ve dökülüyor. Bunları okuyor
Yüksek sesle, içinde bir ateş lirik,
Delvig gibi bir şölende esrik. (Puşkin, 2004: 257)

Onegin kıtasında geçen olayların birçoğu bütün içinde tamamlanmamış bir içerik olarak sıralanır ve sonrasında tamamlanır. Bu durum sonucu "kıtasal ulantı"⁸ meydana gelir. Bu ulantıya göre, kıtadaki konu yalnızca yer aldığı kıtayı doldurmakla kalmaz aynı zamanda bir sonraki kıta yapısına da atlar. Şiirdeki cümle, verildiği kıtanın sınırından çıkarak bir sonrakinde gelişmeye devam eder; bazen iki sıra sonrakinde bile devam eder (Grossman, 1924: 131). Eserde kıtasal ulantının görüldüğü kıtalardan biri olan dördüncü bölümün XXXII. kıtasındaki tamamlanmamış konu, XXXIII. kıtaya şu şekilde aktarılarak tamamlanır:

"Baylar, kasideler yazın," (XXXII. kıtanın son dizesi)

"Tıpkı kudret yıllarında yazıldığı gibi,
Yerleşmiş olduğu gibi eski devirlerde..." (Puşkin, 2004: 180-181)
(XXXIII. kıtanın ilk iki dizesi)

Onegin kıtasını biçimlendiren temel ilke olan uyak düzeni, içerik olarak kompozisyonun resmini ve kıtanın konu yapısını ortaya çıkarır; aynı zamanda kıtanın ritmik-söz dizimsel akışını sağlar. Söz konusu uyak düzeninin, ortak uyak yasası olarak *Yevgeni Onegin* romanının anlatımına daha fazla konuşma karakteri kazandırmasıyla, açıkça anlaşılabilirliğiyle ve sadeliğiyle “hafif uyak” ilkesi öne çıkar. Puşkin, *Yevgeni Onegin*'de adeta uyak hakkında öğretilen tüm geleneksel kuralları yıkar. Daha 18. yüzyılda ünlü “yasa koyucu-şairler” olan François de Malherbe (1555-1628) ve Nikola Bualo (1636-1711) tarafından Avrupa prozodisinin⁹ temeline yerleştirilen karmaşık yasakları ve kuralları her adımında çiğner ve altüst eder. Şairin, eserin bütünü boyunca izlediği uyak düzeni, adeta yüzyıllar boyu süren kutsal öğretiye karşı itiraz niteliğinde hizmet eder (Grossman, 1924: 133-134).

Şair, Onegin kıtasında öncelikle bileşik sözcükle basit sözcüğü uyaklama yasağını çiğner. Eserdeki kıtalarda ya aynı kökten gelen sözcüklerin ya da dil bilgisel akrabalığı olan oluşumların uyaklanması söz konusudur. Puşkin bu kelimeleri kolaylıkla uyaklar:

“nenavidet” (nefret etmek) – “videt” (görmek), “çelovek” (insan) – “vek” (yüzyıl), “kumir” (put) – “mir” (dünya; barış), “şum” (gürültü) – “um” (akıl); “sebya” (kendi) – “tebya” (seni), “togo” (bunun) – “ego” (onun), “sujdeno” (gerek) – “no” (ancak), “nikto” (hiçkimse) – “to” (o; kah) (Grossman, 1924: 134)

Romanın dokusuna uyum sağlayan fiil uyakları da Puşkin'in kıtadaki birleştirme yaratıcılığının geniş bir grubunu oluşturur. Eserde, “zabavlyat – popravlyat” (eğlendirmek – düzeltmek), “hranila – hodila” (muhafaza etti – yürüdü), “branil – vodil” (azarlıyordu – dolaşıyordu), “pisal – tantsoval” (yazıyordu – dans ediyordu), “znala – çitala” (biliyordu – okuyordu), “naydete – proçtete” (bulacaksınız – okuyacaksınız) gibi birçok fiil uyaklarıyla biten dizeler bulunur (Grossman, 1924: 134).

Puşkin, Onegin kıtasında sıklıkla uyak yerine anlatıma düzyazı karakteri katan yarım uyağa (assonans) başvurur. Böylelikle kıtaya konuşma doğallığı özelliği de kazandırmış olur. Eserde konuşma havası veren uyak örneklerinden bazıları şu şekilde geçer:

“druzya – menya”, “moi – lyubvi”, “geroiney – delfinoy”, “Kremlya – moy”, “kolei – zemli”, “lyubvi – dni”, “menya – moy” (Grossman, 1924: 135)

Anlamsal olarak tam tersi kelimeler birbirlerinin zıttı çiftliğini oluşturdukları için zayıf uyak sayılmaktadırlar. Çünkü onlardan her biri doğal bir çağrışımla diğerini

peşinden çeker. Eserdeki Onegin kıtalarında bu grubun uyaklarına şu zıt kelimelerle rastlanır:

“starine” (eski zamanlar) – “novizne” (yenilik), “rodnoy” (öz, kendi) – “çujoy” (yabancı, başkasının), “po-frantsuzski” (Fransızca) – “po-ruski” (Rusça), “dvoryanskiy” (soylu) – “meşçanskiy” (küçük burjuvazi), “nas” (bizi) – “vas” (sizi) gibi. (Grossman, 1924: 136)

Eserde oldukça karakteristik olan konuşma üslubuna (razgovornaya stil) dikkat edilince hafif sohbet, oradan oraya uçuşan gevezelik, şakacı ve mahrem sohbet havası vazifesi romanın genelinde açıkça hissedilir. Özellikle birinci bölümün neredeyse tamamında bu konuşma üslubu göze çarpar. Sohbet havasını derinden hissettiren kısım, Puşkin’in okurlarına samimi bir şekilde hitabı olur. Şair, okurlarına “Ruslan ve Lyudmila’nın dostları”, “pek saygıdeğer okurum”, “ve siz, lütufkar okur”, “barışçıl Aonidlerin hayranı”, “kim olursan ol, ey benim okurum”, “dostlarım, şairinize acıyın” gibi ifadeler kullanır. Okura daha yakın durma ve sohbetin bütününde tabii bir tonda çağrıda bulunma hedefine konu olarak “benim okurum”, ve “dostlar” hitapları sıklıkla şairin kalemine hizmet eder (Grossman, 1924: 143-144).

Eserdeki lirik yapı, soru ve ünlem tonlamalarıyla doludur. Ezgili lirikte ve özellikle yüzyılın başlangıcındaki şiirlerde soru sorma, melodileştirmenin özel bir tekniği olarak hizmet eder. Puşkin de yaratıcılığının erken döneminde tümüyle Vasili Andreyeviç Jukovski’nin (1783-1852) soru tonlaması temeline dayandırdığı şiirindeki ezgisel tarzı benimser (Grossman, 1924: 145).

Şair, romanın elejik kıtalarının geniş bir şekilde gösterdiği ezgisel tarzı geç döneminde de sürdürür. Bazen bütün bir kıta burada imgelerin ve dramatik arabesklerin dikkate değer bolluğuyla birlikte ritmik olarak çeşitli şekillerde inşa edilmiş aralıksız soru zinciri yaratır. Eserin birinci bölümünün XIX. kıtasında ezgisel coşkunluk veren soru zincirleri şu şekilde gelişir:

Benim tanrıçalarıml! ne oldunuz? neredesiniz sizler?
Kulak verin benim çağırın kederli sesime:
Hep o aynı tanrıçalar mısınız? yoksa başka kızlar,
Değiştirip sizi geçtiler mi yerinize?
İşitecek miyim yeniden sizin korolarınızı?
Gözlerim yine Rus Terpsikhora’sının
Ruhuyla dopdolu bir uçuşu görecek mi?
Hüzünlü bakışım benim yoksa rastlamayacak mı
Aşına yüzlere üzerinde kasvetli bir sahnenin,
Ve, çevirip yabancı bir dünyaya doğru
Düş kırıklığına uğrayan saplı gözlüğümü,
Kayıtsız izleyicisi olarak bir eğlencenin,
Sessizce boş bir ilgiyle ben bakacağım

Ve geçmişte olup bitenleri mi anımsayacağım? (Puşkin, 2004: 30)

Onegin kıtasının söz dizimsel kuruluşu bakımından analizinde şiir-romanın genel konuşma tarzını destekleyen “diyalogların” geniş bir yer tuttuğu gözlemlenir. Diyaloglar, bazı kıtaların kendine özgü kompozisyonunu meydana getirir ve belirli bir düzende bölümün bütün parçalarını gruplaştırır. Onegin’in Lenski’yle, Tatyana’nın dadısıyla, Onegin’in Tatyana’nın eşiyle, Yaşlı Larina’nın köylü komşularıyla ve Moskova’daki kuzinleriyle diyalogları bazı kıtaların kendine özgü kompozisyonlarının oluşmasını sağlar (Grossman, 1924: 154).

Eserde bazı bölümlerde kıtalar atlanmıştır. Bu kıtaların tamamlanmamış hallerine Puşkin’in çalışma taslaklarında rastlanır. Ancak eserin yayımlanmış bütününde bu kıtaların yalnızca numaraları bulunmaktadır. Numaralar ise kıtaların sırasına göre dizilidir. Kuleşov, bu hareketin amacını “büyük bir düşünsel ara” verilmesi ve okuru düşünmeye yöneltmesi şeklinde değerlendirir (Kuleşov, 2000: 165).

Yevgeni Onegin eseriyle birlikte tanınan Onegin kıtası, yerleşiklik kazandıktan sonra ardıllarına örnek Rus kıtalarından biri olur. Kıta, yerli ve batı geleneğinden etkileşimi söz konusu olsa da temelinde bağlı kalmaksızın özgün bir biçim elde etmiştir. Bununla birlikte Rus poemasının doğal ölçüsüne dikkate değer bir düzenleme sayılacak olan dört duraklı yamb’ı katmıştır. Kıtanın ortaya çıkışından sonra Rus şiirindeki kullanımı yaygınlaşır. Mihail Yuryeviç Lermontov’un (1814-1841) *Sayman Kadın* (Kaznaçeyşa) adlı poemasından, Vyaçeslav İvanov’un, Maksimilian Voloşin’in ve Fyodor Sologub’un yaratıcılığına varana kadar kıtanın yaşarlığı, uygulanabilirliği, canlılığı kendisini kanıtlayacaktır (Grossman, 1924: 118).

Sonuç

A.S. Puşkin tarafından *Yevgeni Onegin* şiir-romanında yaratılan biçimsel yenilikler, Rus şiirine özgünlük bakımından kendi yolunu açmıştır. Aynı zamanda eserin yazıldığı dönemdeki şiir yaratıcılığının yanında şiir biçiminde yazılmış bir roman olarak tür değişimine öncü olmuştur. 19. yüzyılın ilk yarısı henüz bitmeden Rus edebiyatında düz yazı türünde eserlere ağırlık verilecektir.

Rus şiirinin özgün bir kıtası olarak edebiyata giren Onegin kıtası, şairin geçmiş edebiyat birikiminden kalan izleri içerikteki amacının olabildiğince gerçekleşmesi için uyarlayıp kendi tarzını oluştururken kullanarak yeni gerçekçi formülünü ürettiği bir şiir düzenidir. Şairin gerçekçiliğe ihtiyaç duyan bu esere özgü yaratıcılığında, daha rahat ve uygun bir biçimde hareket edebilmesi ve aynı zamanda şiir ritmini bozmaması için icat ettiği bir yöntemdir. Anlatmak istediği 19. yüzyıl ilk

yarısı Rus soylu gençliğini temsil eden kahramanlarını daha detaylı, birçok yönüyle ve ruh halleriyle okura sunmak için şiir-romanın Onegin kıtasında her türlü alanı kendi keyfiliğine göre şekillendirir. Şairin kendi alanındaki keyfi tutumu, eserdeki kıta kompozisyonunda, kıtasal ulantıda, yarım uyak düzeninde, konuşma üslubunda, ezgisel tarzda, kahramanların diyaloglarında, konudan lirik uzaklaşmalarda hedefine doğru yaklaşmasını sağlar.

Puşkin, Onegin kıtası yaratisıyla kendinden önceki şiir dağarcığında bulunan yasak ve kural haline gelmiş olan temelleri yıkar. Farklı kıta formlarını tek kıtada kullanılabilir hale getirir. Rus şiirinde numaralı kıta usulünü kullanır. Kıtaların farklı ve sıralı numaraları olsa da bir bütünün parçası işlevi görür. Çapraz, düz, sarmal olmak üzere birçok uyak düzeni, tek kıtada bütünlük göstererek kullanılabilir hale gelir. Kıtaların sonundaki "kod" niteliğindeki beyit ile Rus kültürüne özlü söz olarak giren birçok vurucu ifade kazandırılmış olur. Şairin verilmek istenen konu ya da olay için bu kıta düzeninde keyfi hareket edişi, kıtaya konuşma üslubu kazandırır. Tüm bu yeni özelliklerle Onegin kıtası Rus şiirine özgün bir kazanım olarak edebiyata girer.

¹Eleji beyti: Antik Dönem şiirinde kendine özgü herhangi bir düşünceyi ifade eden tamamlanmış, diğerlerinden bağımsız olan bir beyittir.

²Tertsina: Son iki kıta ile birlikte her üç dizenin orta kıtasındaki uyak düzenine inşa edilen, üç dizelik bir şiir formudur.

³Oktav: Sekiz sestem oluşan bir ses dizisidir.

⁴Stansa: 18-19. yüzyıl şiirinde söz konusu olan felsefik ya da aşk içerikli küçük elejik şiirdir. Ayrıca dört duraklı yamb'la birlikte yazılan dört dizeden oluşan bir kıtadır.

⁵Sone: Başlangıçta iki dörtlü, sonrasında iki üçlüden oluşan on dört dizeli bir şiir türüdür.

⁶Aleksandr tarzı şiir: Altı duraklı yamb ölçü biçimiyle yazılmış dizelerden oluşan bir şiirdir.

⁷Tertset: Üç mısralı bir kıta yapısıdır.

⁸Ulantı: Bir dizede anlamın tamamlanmaması halinde onu tamamlayacak olan kelimelerin bir sonraki dizeye aktarılması olayıdır.

⁹Prozodi: Bir şiir bestesinde, hece vurgularının müzik, vurgu ve onun yükselişleriyle iyice uyuşmuş olması olayıdır.

KAYNAKLAR

- BEHRAMOĞLU, Ataol. *Çağdaş Rus Şiiri Antolojisi*. İstanbul: Can Yayınları, 2008.
- BEHRAMOĞLU, Ataol. *Rus Edebiyatında Puşkin Gerçekçiliği*. İstanbul: Tekin Yayınevi, 2013.
- BELİNSKİ, Vissarion Grigoryeviç. “Statya Vosmaya “Yevgeni Onegin”, Sobraniye soçineniy v treh tomah: tom III statyi i retsenzii 1843-1848. Moskva: OGİZ, 1948a.
- BELİNSKİ, Vissarion Grigoryeviç. “Statya devyataya “Yevgeni Onegin” (Okonçanie)”. Sobraniye soçineniy v treh tomah: tom III statyi i retsenzii 1843-1848. Moskva: OGİZ, 1948b.
- GROSSMAN, Leonid. “Oneginskaya strofa”. Puşkin sbornik perviy. Haz. Nikolay Kiryakoviç Piksarov. Moskva: Gosudarstvennoye izdatelstvo, 1924.
- GÜLTEK, Vedat. *Bilim ve Sanat Rusça-Türkçe Sözlük*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2004.
- HOLŞEVNİKOV, Vladislav Evgenyeviç. *Misl, voorujennaya rifmami: poetičeskaya antologiya po istorii russkogo stiha*. Sankt-Peterburg: Filologičeskiy fakultet SPBGU, 2004.
- KULEŞOV, Vasiliy İvanoviç. *Puşkin Yaşamı ve Sanatı*. Çev. Birsen Karaca. İstanbul: Multilingual, 2000.
- LOTMAN, Yuri Mihayloviç. *Puşkin: biyografiya pisatelya statyi i zametki. 1960-1990 “Yevgeni Onegin”. Kommentariy*. Sankt-Peterburg: İskusstvo – SPB, 1995.
- MATYUŞENKO, Lyudmila İvanovna ve MATYUŞENKO, Andrey Grigoryeviç. *Uçebniye materialı po istorii russkoy literaturı XIX veka*. Moskva: MGU, 2007.
- NABOKOV, Vladimir. *Komentariy k romanu A. S. Puşkina “Evgeni Onegin”*, Çev. Nina Mistislavovna Jutovskaya ve diğeri. Sankt-Peterburg: İskusstvo-SPB, 1998.
- PUŞKİN, Aleksandr Sergeyeviç. *Sobraniye soçineniy tom devyatıy pisma 1815-1830*. 1962. http://rvb.ru/pushkin/01text/10letters/1815_30/01text/1823/1239_56.htm (Erişim tarihi 20 Nisan 2016)
- PUŞKİN, Aleksandr Sergeyeviç. *Yevgeni Onegin: roman v stihah*. Moskva: Detskaya literatura, 1964.

PUŞKİN, Aleksandr Sergeyeviç. *Yevgeni Onegin*. Çev. Azer Yaran. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004.

SARIÇEVA, Anastasiya Maksimovna. *Russkaya literatura kurs leksii: uçebnoye posobiye*. Moskva: Prospekt, 2016.

TROYAT, Henri. *Puşkin I*. Çev. Oğuz Peltek. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1951.

YARAN, Azer. "Puşkin ve Yevgeni Onegin". *Yevgeni Onegin / Aleksandr Sergeyeviç Puşkin*. Çev. Azer Yaran. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004. 5-11.

ZOLOTARYOVA, İrina ve MİHAYLOVA, Tatyana. *Pouroçniye razrabotki po russkoy literature pervaya polovina XIX veka. 10 klass 1-oe polugodie*. Moskva: BAKO, 2002.